

Kristian Lundberg

Kristian Lundberg (født 1966) er svensk forfatter. På grunn av økonomiske problemer måtte han en periode ta jobb på havna – «Yarden» – i Malmö. Romanen bygger på disse erfaringene. Den forteller om et beintøft arbeidsmiljø og rå utnyttig av arbeiderne.

Yarden (utdrag)

Dag etter dag skal jeg se de voldsomme heisekranene utføre sitt meningsløse arbeid. De forflytter skrapdelene; trykker sammen bildeler, skiller gummi fra metall. En liten mudderbåt fra Arsleff ligger helt inntil kaia. Måker. En og en annen villkanin som leter seg inn på området og deretter ikke finner veien ut igjen. Et grusomt bilde etser seg fast: en måkeunge, kanskje et par uker gammel, den heteste dagen i juli, ungen tumler rundt blant de glovarme bilene – langt fra vann, langt fra sine naturlige omgivelser. Da jeg passerer igjen på ettermiddagen, ser jeg at den ligger død under en bil. Et øde, grusomt land.

Gjerde. Porter. Vi er gjerdet inn. Om natta kjører vaktsselskapet runden sin; sirkler langs innhegningen. Jeg vet hva det innebærer å være stengt inne. Jeg har vært det i kortere og lengre perioder av livet; av og til har jeg satt pris på det, av og til har jeg avskydd det.

Det hender stadig oftere at jeg tenker at jeg befinner meg langt fra alt menneskelig; at jeg lever i en verden av skadedyr. At vi er blitt forvandlet til kakerlakker. At vi lever av å spise hverandre. Andre dager tenker jeg at akkurat her, på dette anonyme og avhumaniserte stedet, finnes jeg midt i selve kjernen; at det menneskelige er oss, vi. Jeg er et menneske. Alt annet er tapt. En av vennene mine på Yarden blir Jim – som nå er tilbake i Sverige etter å ha levd som hjemløs i Boston i flere år. Han gjør jobben sin. Han er disiplinert. Jeg forstår veldig fort at han er ensom på samme måte som jeg selv. Han prøver å bli en av alle andre; men man kan se at døden har gjennomlyst ham. At han ga opp for lenge siden og kom tilbake. At han, som en moderne Lasarus, har surret seg ut av svøpet og lagt dødsgrøtten bak seg. Han vet bare ikke hvordan han skal oppføre seg blant de levende. Han har alltid på seg en langermet ganser, uansett hvor varmt det er ute. En del av oss forstår hvorfor. De andre bryr seg uansett ikke om ham. Jeg spør: «Går du på NA-møter¹ her i Sverige?» Han ser på meg, lenge, og så svarer han: «Nei, jeg trenger det ikke lenger.»

Etter det ser han et annet sted så fort jeg kommer i nærheten.

Livet mitt er kantet av hendelser som jeg ikke lenger orker å forholde meg til, journalene mine er fulle. Det er få av oss som vokste opp ved Vårnhemstorget som nå er i live; en del lever utenfor samfunnet, andre prøver forgjeves å bryte seg inn, tilbake. Kanskje

¹ Narcotics Anonymous, Anonyme narkomane

er det så enkelt som at jeg befinner meg midt mellom disse polene. At jeg ikke vet hvor jeg skal: hjem eller bort.

At jeg er både–og: både lys og skygge.

*

Yarden. Gården. En uendelig parkeringsplass inndelt i mindre ruter. En anonym kontorbygning. Alt gjerdet inn og omringet av rutiner, regler. Veiskilt. Transportstrekninger. Stopplinjer. En uendelig liten verden innelukket i den større. Av og til kan jeg nesten ikke skille dem fra hverandre, som den tidlige morgenen da de ringte fra kontoret og bestemt hevdet at jeg hadde krasjet en bil uten å rapportere det. Det gikk flere uker før jeg fikk komme tilbake; til tross for at de måtte ha sett på overvåkningsfilmen at det ikke var meg. Den lille verden rokket ved den større; tre uker uten inntekt er lenge. Jeg måtte selge de siste delene av biblioteket mitt, prøve å låne litt her og litt der. Da jeg kom tilbake, hadde de brutt opp skapet mitt og plassert eiendelene til et nytt individ der. Klærne mine var borte. De sa: «Hvis ingen står fram og tar på seg ansvaret for krasjen, så legger vi dere ned som kveldsgruppe og tar inn en ny gruppe.»

Vi var alle urolige; jeg tenkte til og med: «Tenk om jeg krasjet ved et uhell og deretter glemte det, tenk om jeg krasjet uten at jeg merket det, og så får de sparken på grunn av min sløvhets?»

Den muligheten finnes alltid i livet mitt, kommer alltid til å finnes – at det er min feil, at det finnes en virkelighet bak denne som jeg ikke klarer å tolke.

Etter en stund gikk Teddy fram og sa: «Det var meg» – og etter det så vi ikke noe mer til ham.

Yarden. Gården. Det er ikke første gang jeg er på denne typen arbeidsplass. Jeg er ikke engang et navn; bare et nummer som har kvittert ut arbeidsklær. Jeg har også undertegnet på at «hvis jeg skader klærne, må jeg erstatte dem».

Ut på ettermiddagen kommer jeg til å stå inntil bryggekannten, rett ved H-gjerdet. Hvert gjerde har fått et navn; oftest etter det feltet som ligger rett ved gjerdet. Denne ettermiddagen prøver vi å trekke ut arbeidet så mye som mulig. Vi laster biler som skal transporteres videre til Baltikum. Vi kjører dem fra et felt og bort til gjerdet. Det er en jobb for idioter. Vi setter bilene i doble rekker og kjører dem deretter inn til bryggekannten der CMP – Copenhagen Malmø Port – tar over og kjører dem inn i lastebåten. Vi trenger tiden; tid er penger. Vi gjør

arbeidet i ultrarapid. Ensformigheten skaper en spesiell form for indre frihet. Kroppen utfører bevegelsene sine; tanken er fri. Den løper ut langs gjerdet; følger horisonten og forsvinner bort i det store grå som omgir oss.

*

Gjentatte ganger når jeg står ved gjerdet og venter på å bli tilkalt, kommer jeg til å tenke på moren min. Det er sånn det begynner. Hver historie har en inngang, selv om man ikke alltid ser den til å begynne med; av og til kan det i stedet være slik at man ser inngangen først når man skal forlate bygningen. Kort fortalt: på bunnen av en brønn. Jeg kommer ikke opp. Jeg er alene. Jeg bygger livet mitt på det, på den ensomheten som nå stiger opp gjennom meg. Det er en ensomhet som forvandler meg; fra menneske til bare ting. Jeg klarer ikke å hevde mine rettigheter, ettersom jeg ikke vet hvilke jeg har; burde det ikke for eksempel finnes et forbud mot å vaske biler for hånd i null grader? Jeg vet ikke. Ahmed vet ikke. Vi vasker cirka femti biler hver, og væten trenger rett gjennom klærne våre etter en stund, renner ned i skoene. Men det var ikke sånn det begynte. At jeg sto igjen og fullførte oppgaven min. Det er det som betyr noe. Det er der vi skal fokusere. Det begynte akkurat da jeg sto der ved gjerdet. Vinden var sterk. Jeg sto alene og ventet på å bli plukket opp. Jeg tenkte først: Hvordan har hun det nå? Hva gjør hun i dette øyeblikket?

Etter hvert kommer minnebildene. Det ene etter det andre. Det er vanskelig å si hvorfor jeg ikke lenger beskytter meg; hvorfor jeg ikke stopper dem allerede i begynnelsen av tankegangen, som jeg pleier.

Det er flere svar på spørsmålet om hvorfor akkurat hun dukker opp i tankene. Først og fremst handler det om følelsen av håpløshet; etter det: handlingsvegring. Å bare akseptere en omverden som er så gjennomsyret av galskap, og deretter sakte innlemme den i sitt eget system; som et mørkere blodomløp gjennom kroppen.

[...]

Det er blitt kaldere i løpet av natta.

Det er januar, årets første måned, og jeg fryser. Jeg går fort for å holde varmen. Jeg har allerede skiftet.

Vinterklærne holder på varmen; det er verre med fukten. Klærne puster ikke; det samler seg kondens.

Ved dekkfirmaet som ligger rett ved bakken til viadukten, kan jeg se at en gruppe uteliggere har slått seg ned, satt opp teltene sine inntil buskaset, rett ved skiltet der navnet på dekkfirmaet står angitt: «VIANOR». Det lukter brent plast, denne stikkende lukten som ser ut til å forfølge meg. Jeg løfter hånden og hilser. Jeg puster, jeg lever. Jeg er i bevegelse. Ingen hilser tilbake, ikke i dag; av og til roper de.

Det hender jeg tenker: «I hvert menneske som lever utenfor oss, finnes det en forkledd engel.»

Fra viadukten har jeg cirka en halvtimes gåtur før jeg er framme ved arbeidsplassen min. Dette er også den verste delen av veien. Mørke lagerhus, bred vei, gjerde, skraphandel. Et kjølelager. Lenger framme kan jeg høre et par måker slåss om fangsten. Som regel kommer det en smygende, stinkende vind fra dyreforfabrikken når de maler opp kadavre. Å gå, å puste. Å tenke også på de som ikke nådde helt fram. Alt er avhengig av klasse. Den som benekter det, lyver. Katrinelund, Rosengård, Hermodsdal. Den som klarer å flykte, blir til slutt fanget opp; en av tusen klarer å komme forbi grensene og dømmes til aldri å få føle seg hjemme. Er klassereisen en lykkelig historie? Nei, nesten aldri. Er reisen mot å bli frisk en lykkelig historie? Nei, nesten aldri. Hvorfor gjør man den da? Fordi det er uunngåelig. Fordi alternativet er verre.

[...]

Desember. Malmø. 2008. Det er krise for bilproduksjonen. Jeg jobber som transportør. Enkelt forklart: Jeg flytter bilene som kommer rett fra fabrikken inn på et inngjerdet område. En del biler kommer med båt, skal få en detalj montert, og fraktes deretter av gårde igjen med en returnerende båt. En del biler blir igjen for videre transport til videresalg. En del kommer med lastebil. Min oppgave kan se enkel ut. Jeg henter en bil på en del av området og kjører den til en annen del av samme område.

Problemet er at vi har tusenvis av biler. Titusener av biler. Snøen som faller, gjør det heller ikke enklere: Nede på Yarden blir det stadig vanskeligere å finne riktig plass. Plassmarkeringene er nedsnødd. Ut på dagen kommer det til å bli delt ut snøskuffer til to menn som da skal gå langs parkeringsrutene og måke bort snøen fra de gule markeringene.

Det er et slags straffearbeid; omtrent som når man om sommeren, dag etter dag, må vaske biler.

Denne dagen er jeg den ene av disse to. Vi går et stykke, måker litt, fryser, går videre. Etter at vi er ferdig med et felt, er det bare å starte ved begynnelsen igjen. Mannen jeg jobber sammen med denne morgenen, snakker overhodet ikke svensk. Jeg prøver. Han er fra Egypt. Jeg snakker om forskjellige steder; Kairo, Dahab, busstorget i sentrum av Kairo. Jeg forteller at jeg giftet meg i Kairo. Han sier bare: «Bra, bra, perfekt. Det fikser vi.»

Et par uker senere forstår jeg hvorfor. Han svarer sånn på grunn av redsel. Før dette jobbet han på et bilverksted i Norregatan. Sjefen hans hadde sagt: «Si det til svenskene, så blir det ikke bråk. Si: bra, bra, perfekt, det fikser vi, så kommer det til å gå bra for deg i Sverige.»

Jeg vet ikke helt. Etter tre uker får han likevel sparken fra Yarden. En av formennene har sett ham snakke i telefonen samtidig som han kjører en av bilene. Det er forbudt. Alle vet det. Og vi forstår forbudet. Han får sparken på stedet og må gå hjem samme dag.

Det er sånn det er for oss timeansatte.

Oss kan man sende fram og tilbake, det er ikke så farlig. Det står alltid en ny kandidat utenfor porten og venter. Vi er nødt til å leve livene våre på huk. Vi tvinges inn i et system som minner om skadedyrenes; vi angir hverandre for å sikre våre egne plasser. Ikke alle, men mange nok.

[...]

Fra det høyeste punktet på viadukten kan jeg se lastebåten Morning Glory – en flytende parkeringsplass med besetning fra Filippinene. Jeg trives i selskap med dem. Vi snakker en del om Sverige.

De er nysgjerrige. Det er jeg også.

Etter hvert viser det seg at to av mannskapet har vært i Sverige de to siste månedene uten å forlate kaia. Jeg vet ikke om de ikke får lov eller om de bare er redde for å sløse bort penger unødvendig. De lyver om lønnen sin. De forteller at de tjener mye. Jeg ser fort at det er langt over det en svensk sjømann tjener. Jeg forstår at de skammer seg over lønnen sin. De byr på pulverkaffe.

Flere ganger om dagen mens vi jobber inni båten, smyger jeg meg ned for å snakke med dem. De forteller om volden på Filippinene. At man må ha tre, fire jobber for å klare seg. At alt er arbeid. Jeg sier at jeg forstår hva han mener. Han ler og sier: «Det tror jeg ikke.»

Han har naturligvis rett. Hans verden er ikke min.

Et merkelig rykte sirkulerer i Yarden disse dagene; at bilene skulle brukes til narkotransport, at de blir preparert på avreiseplassen og tømmes for stoffet når de står for omlasting på Yarden. Ved nyansettelser krever de nå en utskrift fra strafferegisteret. Man selekterer. Man kan velge.

*

Om en drøy halvtime skal jeg stå bøyd inne i det gigantiske lasterommet på Morning Glory og løsne minuspoler fra batteriene til de ombordkjørte bilene. Det høyeste punktet inni båten er hundre og seksti centimeter, noe som innebærer at vi må gå bøyd hele tiden – løfte panseret, løsne batteripolen, lukke panseret forsiktig igjen. Bil etter bil. Time etter time.

Det er den tredje dagen nå, og vi har jobbet oss forbi alle dekkene. Vi er fire menn fra bemanningsbyrået. Vi er disiplinerte. Vi gjør det vi skal gjøre i en takt som gjør det mulig å ta en del mindre pauser – da legger vi oss alltid ned på gulvet så lange vi er og strekker ut de verkende ryggmusklene. Ligger. Snakker. Puster. Etter et par minutter innhenter kulden oss og det er på tide å jobbe igjen: løfte panseret, løsne batteripolen, lukke panseret forsiktig. I de lengre pausene smyger vi oss vekk og drikker kaffe, snakker krøkkete engelsk med besetningen, arbeid forstår arbeid. Da verneombudet besøker oss, blir det bestemt at arbeidet skal avbrytes med umiddelbar virkning. Hvorfor vet jeg ikke. Vi er uansett ferdige med oppdraget vårt, så der spiller ingen rolle. Ikke for oss, i hvert fall.

*

Måker. Småfugler. Hodet summer av alle tankene og ansiktene. Jeg har sannsynligvis en forkjølelse i kroppen. En feber. Hoste. Til tross for det har jeg vært på plass, ettersom jeg aldri vet når neste mulighet kommer. Hvis man takker nei til arbeid, havner man lengst ned på listen. Ingen kommer noen gang til å innrømme at det finnes en sånn liste. Å lyve er å overleve. Likevel. Jeg har sett; det finnes et system, en metode som går ut på å herske gjennom redsel. Hvorfor true når vi finner oss i hva som helst? Hvorfor stille krav når vi allerede angir hverandre? Vi er de som vokser gjennom å gjøre andre mindre. Vi blir systemets voktere. Jeg ser at den som på mandag takker nei til arbeid neste dag, ikke kommer tilbake på en uke – selv om vi mangler folk.

Yassir fortalte en morgen da vi satt igjen i matsalen og ventet på å få tildelt oppgaver: «Alle andre i min gruppe hadde fått en bonus på to tusen kroner. Ingen sa noen ting. Ingen visste hva den andre hadde fått. Og så sa jeg plutselig en dag: Jeg fikk ingenting, skal det ikke deles ut bonus sammen med denne lønnen? Hva fikk dere? Etter en stund sa alle: to tusen. Jeg gikk opp til kontoret og spurte etter bonusen min. Formannen tok fram timelistene mine og markerte et antall sene ankomster, trakk fra på lønnen og sa at da ble det sånn.» Han fikk ikke bonus; han fikk fratrekk på lønnen i stedet.

Yassir lever alene med datteren sin. Han vil gjerne begynne en time senere slik at han kan følge datteren til dagmammaen.

Nå gjør naboen det for ham; han rekker det ikke selv.

– Men i helvete, det kan de vel ikke gjøre?

– Jo.

De andre i gruppen ba om å få slippe å jobbe med Yassir ettersom han senket gjennomsnittstempoet. Det at han kom sent, ødela for gruppens framgang. Han var tilbake på rute én igjen – ute på Yarden. Vi som er timeansatte, har selvfølgelig ingen bonus.

Hastigheten på arbeidet vårt blir aldri belønnet, bare straffet. Yassir hørte til de fast ansatte.

Ikke nå lenger

Til slutt ba han selv om å bli forflyttet. Et perfekt system. Vi eter av hverandre. Han ville heller ikke redusere inntekten til arbeidskameratene. «Hva skal jeg gjøre, Kristian, de hater meg, de snakker ikke med meg, hva skal jeg gjøre?» Jeg svarer ham: «Jeg skulle ønske jeg visste det. Jeg skulle ønske jeg kunne gjøre alt bra!»

Fra Yarden, 2011

Spørsmål

1. Romanen er skrevet i 2011. På hvilken måte kan vi sammenligne den med samfunnskritisk litteratur fra 1800-tallet?
2. Hva slags beskrivelser gir hovedpersonen av Yarden? Finn fram til adjektiver og uttrykk som du synes er viktige.
3. «Vi eter av hverandre», sier forfatteren flere steder. Hva mener han med det?
4. Romanen forteller ikke bare om ytre tristhet, men også om indre tristhet. Hva får vi vite om hovedpersonens fortid?
5. Tror du en roman som denne kan bevisstgjøre folk om urettferdighet? Begrunn.